

МОКРИЦЬКА

Анна Богданівна

Mokrutska.anet@gmail.com

к.е.н., доцент, Тернопільський
національний економічний
університет

УДК 336.225.68:351.72

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНИМ ПРАВOPУШЕННЯМ

ORGANIZATIONAL PROTECTION AGAINST ECONOMIC REMEDIES

ПЕТРИКІВ

Анна Володимирівна

mpania@ukr.net

к.н.держ.упр., доцент,
Тернопільський національний
економічний університет

Розглянуто основні аспекти організаційного забезпечення протидії економічним злочинам в умовах демократизації національного судочинства та формування нової моделі функціонування правоохоронних органів європейського зразка.

Рассмотрены основные аспекты организационного обеспечения противодействия экономическим преступлениям в условиях демократизации национального судопроизводства и формирования новой модели функционирования правоохранительных органов европейского образца.

The main aspects of organizational support for countering economic crimes in the conditions of democratization of national legal proceedings and formation of a new model of functioning of law enforcement bodies of the European standard are considered.

Ключові слова: економічна злочинність; протидія злочинам; служба фінансових розслідувань; організаційне забезпечення

Ключевые слова: экономическая преступность; противодействие преступлениям; служба финансовых расследований; организационное обеспечение

Keywords: economic crime; counteracting crimes; Service of Financial Investigations; organizational support

ВСТУП

Як і в попередні роки незалежності України, сьогодні гострою є проблема протидії зловживанням державними фінансами та посяганням на економічну безпеку країни в цілому. Однією з причин виникнення такої загрози є високий рівень «тінізації» та криміналізації національної економіки, кримінально-кланова система розподілу суспільних ресурсів. В умовах економічного спаду та скорочення бюджетних витрат питання боротьби з економічною злочинністю в Україні за рівнем важливості можна поставити в один ряд із викоріненням корупції. Аналіз чинного законодавства та практики, яка склалася, свідчить, що функції з протидії економічним злочинам є розпорощеними між різними інституціями і часто дублюються.

МЕТА РОБОТИ полягає у висвітленні завдань та функцій органів протидії економічним злочинам в умовах формування нової моделі функціонування правоохоронних органів європейського зразка.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань та ресурси Internet. Для досягнення мети використано наукові методи дослідження, а також методи наукових абстракцій та аналогій.

РЕЗУЛЬТАТИ

Структура та режим функціонування органів і служб, які контролюють дотримання законодавства у сфері державних фінансів, перебувають на стадії реформування, так як перестали відповідати вимогам суспільства. У 2015 р. було створено Національну поліцію і, на місці ліквідованих територіальних підрозділів МВС України, був створений Департамент захисту економіки, який здійснює оперативно-розшукову діяльність і який замінив Державну службу боротьби з економічною злочинністю МВС України. Основними завданнями Департаменту захисту економіки Національної поліції України є виявлення, запобігання та припинення злочинів у сфері економіки, у тому числі вчинених суспільно – небезпечними організованими групами та злочинними орга-

нізаціями, які впливають на соціально-економічну і криміногенну ситуацію в державі та в окремих її регіонах; боротьба з корупцією й хабарництвом у сферах, які мають стратегічне значення для економіки держави, та серед посадових осіб органів державної влади і самоврядування; протидія корупційним правопорушенням і правопорушенням, пов'язаним з корупцією; установлення причин і умов, які сприяють учиненню правопорушень у сфері економіки, та вжиття заходів щодо їх усунення.

Аналіз сформованої практики функціонування окремих складових системи протидії економічним злочинам дають підстави для висновку про те, що функції протидії економічним злочинам у сфері державних фінансів розподілені між різними органами. Так, крім Департаменту захисту економіки Національної поліції України, функції протидії економічним правопорушенням покладено на Національне антикорупційне бюро України, Департамент контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки Служби Безпеки України, Слідчі органи прокуратури. Органом державного фінансового контролю є Державна аудиторська служба України.

Державна аудиторська служба здійснює контроль у міністерствах, інших органах виконавчої влади, державних фондах, фондах загальнообов'язкового державного соціального страхування, бюджетних установах, суб'єктах господарювання державного сектору економіки, а також на підприємствах, в установах та організаціях, які отримують (отримували у період, який перевіряється) кошти з бюджетів усіх рівнів, державних фондів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або використовують (використовували) державне чи комунальне майно; у суб'єктах господарської діяльності незалежно від форми власності, які не віднесені законодавством до підконтрольних установ, за судовим рішенням, ухваленим у кримінальному провадженні за цільовим, ефективним використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, не оборотних та інших активів; досягненням економії бюджетних коштів і результативності в діяльності розпорядників бюджетних коштів; цільовим використанням і своєчасним поверненням кредитів (позик), отриманих під державні (місцеві) гарантії; достовірністю визначення потреби в бюджетних коштах; відповідністю взятих розпорядниками бюджетних коштів довгострокових зобов'язань за енергосервісом, затвердженим в установленому порядку умовам закупівлі енергосервісу; дотриманням законодавства на всіх стадіях бюджетного процесу щодо державного і місцевих бюджетів; дотриманням законодавства про державні закупівлі; веденням бухгалтерського обліку, а також складенням фінансової і бюджетної звітності, паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання, кошторисів та інших документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету; станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності; виконанням функцій з управління об'єктами державної власності [3].

Завданням Національного антикорупційного бюро України є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими

особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [4].

Завдання перевірки своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань сплати єдиного внеску покладено на Державну фіскальну службу України. Функції боротьби зі злочинами у сфері оподаткування та легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом було покладено на Підрозділи податкової міліції. Проте її було ліквідовано у грудні 2016 р.

Завдання здійснення розслідування кримінальних правопорушень, забезпечення дотримання прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; безпосереднє розслідування найбільш важливих і складних кримінальних правопорушень; контроль за неухильним дотриманням законності в діяльності слідчого апарату, забезпечення процесуальної самостійності слідчих; вивчення, узагальнення та організація впровадження в діяльність слідчого апарату передових форм і методів розкриття злочинів та розслідування кримінальних правопорушень покладено на Головне слідче управління фінансових розслідувань Державної фіскальної служби України. Також у складі Державної фіскальної служби України є Департамент організації протидії митним правопорушенням, основними завданнями якого є запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил на всій митній території України, а також здійснення міжнародного співробітництва, забезпечення виконання зобов'язань, узятих за міжнародними договорами України, з питань, що належать до її компетенції, у тому числі, шляхом надання взаємної адміністративної допомоги у запобіганні, виявленні та розслідуванні порушень законодавства з питань державної митної справи, на підставі міжнародних угод.

Економічні злочини сучасної України відрізняються від раніше відомих способів посягань на майно держави. Якщо за адміністративно-командної системи господарювання переважали «внутрішні» розкрадання, учинені шляхом привласнення, розтрата, приписок тощо, то сьогодні, з переходом до умов ринкового господарювання та ускладненням механізму його функціонування, кардинально змінилися технології їх учинення [10, с. 5]

Сучасним економічним злочинам характерне застосування загальних злочинних технологій, пов'язаних зі створенням суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності та маскуванням їх діяльності за допомогою удаваних юридичних угод, а також приховуванням злочинних наслідків під «невдалу» господарську діяльність (доведення до банкрутства, реорганізація фірм тощо), підробленням і використанням підроблених бухгалтерських, розрахункових, платіжних та інших документів, незаконним доступом до інформації в комп'ютерних мережах, відмиванням коштів, одержаних злочинним шляхом, зокрема шляхом їх конвертації та переказування на банківські рахунки офшорних компаній тощо.

Проблема інтеграції пов'язана з різноманітністю економічних злочинів, характер яких достатньо дина-

мічно змінюється і доповнюється новими способами здійснення правопорушень. Порушення податкового і митного законодавства становить тільки частину економічної злочинності. Такі види, як отримання монопольних надприбутків, порушення правил конкуренції, шахрайство, кіберзлочинність, порушення споживчих норм і стандартів, фальсифікація бухгалтерської звітності однаковою мірою важко віднести як до традиційної компетенції міністерства внутрішніх справ, так і міністерства фінансів або іншої урядової структури. Взагалі, на сьогодні основним критерієм віднесення злочинних дій до економічних є не суб'єкт злочину і не об'єкт зазіхань, а спосіб (метод) здійснення і приховування [2].

Додатковою складністю є те, що все більш значна частина економічних злочинів скоюється проти приватних або публічних корпорацій, фінансових установ їхніми власними співробітниками, клієнтами або партнерами. Згідно звіту аудиторської компанії Pricewaterhouse Coopers [2], викриття більшості таких злочинів здійснюється власними службами безпеки корпорацій і фінансових установ, і тільки після цього інформація передається до правоохоронних органів. Нав'язування бізнесу правоохоронного захисту з боку держави у таких випадках може бути контрпродуктивним для розвитку економіки.

Більшість злочинних схем реалізують злочинні групи, які мають міжрегіональні й транскордонні (транснаціональні) зв'язки. Їх підтримують корумповані представники фінансових установ і державні чиновники різного посадового рівня. Це визначає високий рівень латентності фінансових злочинів, сприяє професіоналізації злочинців, їх подальшій корпоратизації [10, с. 3]. Така ситуація ставить високі вимоги до кваліфікації спеціалістів з боротьби з організованою економічною злочинністю та свідчить про необхідність створення сучасних організаційних структур.

Наявність цілої низки проблем активізувала пошук ефективної моделі функціонування системи протидії економічній злочинності, та, зокрема, створення органу європейського взірця, який би здійснював таку роботу.

Практичне реформування правоохоронної системи уже розпочалося. Однак єдиної інституційної моделі не існує. Причиною є не тільки відмінні юридичні системи і традиції державного будівництва, але й теоретична складність у визначенні самого явища економічної злочинності. В європейських країнах, так само як в Україні, система протидії економічній злочинності складається з таких основних елементів: поліцейські органи; спеціалізовані правоохоронні органи; податкові служби; митні служби; органи фінансової розвідки [2].

Більшість науковців і ми теж схилиємося до думки про те, що Державна фіскальна служба України повинна займатися тільки фіскальним адмініструванням, Національна поліція повинна розслідувати виключно кримінальні злочини, а за економічні правопорушення має відповідати окремий орган. Тому наступним кроком інституційного реформування системи протидії економічній злочинності має бути створення державного правоохоронного органу, що

забезпечуватиме економічну безпеку України. Ним може бути чи Фінансова поліція, чи Державна служба фінансових розслідувань, яка має бути підзвітна Президенту України та Уряду й визначена єдиним органом, що здійснював би не лише функції фінансової розвідки, а й попередження, виявлення та розслідування як суто податкових, так і всіх категорій економічних злочинів. Доцільність створення такої структури підтверджує зарубіжний досвід, адже в більшості європейських країн функціонують подібні спеціалізовані підрозділи. Наприклад, такі служби створено в Грузії (Слідча служба у складі Міністерства фінансів), Литві (Служба розслідувань фінансових злочинів), в Італії (Фінансова Гвардія), Казахстані (Агентство по боротьбі з економічною і корупційною злочинністю), Великій Британії (Податкова та митна служба) тощо.

Однак, як зазначають окремі науковці, створення Служби фінансових розслідувань в Україні без довіри до влади та державних установ немає жодної перспективи та може призвести лише до додаткового витрачання коштів платників податків на реструктуризацію та збільшення витрат на «супроводження» підприємницької діяльності. Інші висловлюють думку, що зважаючи на особливості нормативно-правового регулювання, специфіку та суттєві відмінності у здійсненні контрольних-перевірочних заходів і розслідування злочинів, максимальна ефективність виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності порушників фінансово-економічного законодавства може бути забезпечена лише шляхом чіткого поділу повноважень між окремими органами та забезпечення відповідної спеціалізації їх діяльності без створення окремого державного органу [1, с.170].

Основним обов'язком такого органу має бути забезпечення протидії, запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття злочинів проти інтересів держави в економічній, у тому числі фінансовій та податковій сферах. Новий орган повинен бути більш аналітичним, на відміну від податкової міліції, яка застосовувала силові методи роботи.

У структурі ДСФР варто створити підрозділи з виявлення й запобігання злочинам на пріоритетних напрямках економіки. Служба має бути укомплектована професійними кадрами, прийнятими з органів внутрішніх справ, митної і податкової служб, які мають досвід оперативно-розшукової, контрольної-перевірочної, процесуальної та експертної діяльності щодо протидії економічним злочинам.

Не менш важливе за реорганізацію та створення нової інституційної моделі є європейський досвід створення інтерфейсів взаємодії різних правоохоронних структур і функціональної інтеграції інструментів протидії економічній злочинності. Саме тому усі дії щодо реформування організаційного забезпечення слід проводити комплексно з метою усунення дублювань та розподілом повноважень між діючими органами з у сфері протидії економічній злочинності.

ВИСНОВКИ

Економічна злочинність в Україні, як і у всій Європі вже тривалий час є предметом наукових досліджень. Необхідність ефективно протидіяти їй

поширенню ставить завдання щодо необхідності напрацювати єдину державну стратегію боротьби зі злочинами у сфері державних фінансів, ресурсно й кадрово вдосконалити організацію протидії негативним явищам в економіці країни, перемістити вектор кримінально-правової політики на відшкодування завданих державі та суспільству матеріальних збитків із перекриттям схем відмивання доходів злочинного походження та каналів вивозу капіталів із країни.

Список використаних джерел

1. Волощук Р.Є. Служба фінансових розслідувань в Україні: необхідність створення та організаційні моделі функціонування [текст] / Р.Є. Волощук // Вісник Хмельницького національного університету. - 2015.- № 1. - С. 168-173.

2. Їжак О.І. Європейський досвід організації системи протидії економічній злочинності. Аналітична записка [Електронний ресурс] / О.І. Їжак. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1106/>.

3. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України (із змінами) [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2016 р. № 43. – Режим доступу: <http://195.78.68.73/kru/uk/publish/article/130714>.

4. Про Національне антикорупційне бюро України [Електронний ресурс]: Закон України від 05.01.2017 (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради. – 2014, № 47. – С. 2051. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.

5. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 16.10.2012 р. N 5463-VI –

Режим доступу: http://dkrs.kmu.gov.ua/kru/uk/publish/article?art_id=39878&cat_id=32565

6. Про Національну поліцію [Електронний ресурс]: Закон України від 12.07.2017 (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради. – 2015, № 40-41. - С. 379. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

7. Про Службу безпеки України [Електронний ресурс] Закон України у редакції від 28.12.2015 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.

8. Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідацію територіальних органів Міністерства внутрішніх справ [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.2015 № 730. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/730>

9. Про утворення територіального органу Національної поліції (Департамент захисту економіки як міжрегіональний територіальний орган Національної поліції) [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.10.2015 р. № 830. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/830>

10. Черней В.В. Правове та організаційне забезпечення протидії злочинам у сфері державних фінансів [текст] / Володимир Черней // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 2. – С.3-14.

11. Чернявський С.С. Визначення ролі та місця служби фінансових розслідувань в Україні [текст] / Чернявський Сергій, Василичук Віктор // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 2. – С.3-14.